

NAGY JÁNOS

Több kosarakat osztogató szép leányról

*Szép tavaszi Rózsa Virág,
Szép Flórának Leánya!
Téged kedvel egész világ,
Kertek' Isten Aszszonya!
Virágok közt te vagy első,
Hozzád hajlik minden kéz,
Termetedben könnyen felső,
Minden szem te reád néz.*

*Hozzád képest mi Nartziszus?
Mi violák' serege?
Néked enged Hiatzintus,
'S Tulipányok' fellege;
A' liliom fejét hajtja
Te előtted, 's halavány;
Százszor-széppel azt kiáltja,
Te vagy leg szebb ragyogvány.*

Maga Vénus nem lehet szebb
A' te kerek artzádnál,
Gyöngy ajakod kellemetesbb
A' szép piros hajnalnál.
Mézét róla szedegethet,
Ki az édest szereti,
Véle Ámor enyelegethet,
Ha kezére veheti.

Mint a' nap-fény felyűl múlja
A' tsillagok' fényeit,
Úgy te artzád győzi 's dúlja
Több virágok' mezeit.
Oldalt nyíló két bimbótskád
Mosolyodva domborúl,
Lator két kis szomszédotskád'
Látván a' szem rá borúl.

Egy nagy panasz vagyon még is
Ellened, 's szépségedre;
Agarkodik Föld-is, Ég-is
A' te keménységedre.
Hogy meg szúrod kérőidet
Tövised' hegyeivel,
El eresztet nézőidet
Szívek' nagy sérelmivel.

O szép Rózsa mért kevélykedsz
Annyira szépségeddel!
Égő szívnek nem kedveskedsz
Meg kedvelt vér színeddel!
El kergeted nézőidet,
Mintha tudja mi vólnál?
És meg veted kérőidet,
Mintha rózsa maradnál.

El hidd Rózsa nem sokára
Le húll vídám leveled!
Apad artzád sok rántzokra,
Meg kopaszúl a' fejed;
Mert virág vagy, és üdővel
Rózsa virág te nem lész,
Egymást űző esztendővel
Ékességed mind el vész.

Dugonics András:

Magyar példa beszédek és jeles mondások

MÁSODIK RÉSZ.

A' kevélynek szava járattjai.

Otthon parancsollyon kend.

Bakot nyúztál, büdös vagy.

Félre Putri, jön a' gunyhó.[1]

Félre gunyhó, jön a' ház.

Félre falu, itt a' város.

Előbbre e' lőcscsel.

Hátrább az agarakkal.

Későre lesz az is, a' mit anyádtúl oly édesen szoptál.

Ebet se tud felőlle.

Nyomomba se hághacc.

Eb a' fa szekere.

Úgy nézz a' szemembe.

Éppen bizony, Orondinak tarhót.[2]

Ki vagyok, én vagyok.

Másszor velem úgy eredhecc szóba.

Nem arra kurta a' búzába.[3]

Hők meg tompa.[4]

Igyál ökör, tó viz.[5]

Hord el a' sátor fát.

Sáros lábom' se törülném hozzá.

Lóra katona, tehénre hajdú.

Tudgya é a' cudar, kivel van dolga.

Ha kend disznó; más is ember.

Én se vagyok kemence fűtő Uram' házában.

Ha kend ember más se disznó.

Urad vagyok Isten után.

Újság hasamba, hideg lelés bokorban.[6]

Néked is kettő az orrod' luka, mint a' szegény ember malaccának.[7]

Kinek tehene alatt szoptál.[8]

Ki lova' fia vagy?

Nem arra kanca a' búzába!

Akár soha se lássalak.

Akár akkor lássalak, mikor a' hátam közepét.

Ha fülem nem volna; nem is hallanám.

Kár hogy nyele nincs.[9]

Se híremmel, se tanácsommal nem esett.

Ángyod' térdgye.

Se testemnek, se lelkemnek nem köll.

Ezért egy jó szót nem adok.[10]

Ember vagy kecske.[11]

Ki tudgya honnant van keze lába?

Testem lelke meg únta.

Vigyázz magadra: mert üstökbe kapunk.

Éppen bizony, kedre bizták az ország dolgát.[12]

Ez nem egyéb; hanem ki toló kása.

Te egy éjjel nőtt gomba.

Madzag, nem kolbász.[13]

Vigyázz magadra tengelt üttetünk.

Miólta gyalog járok, nem hallottam ilyet.

Ki szemetén nevelkedtél, hogy így rugdalódsz?

Kinek mi gondgya reá.

Te bokorból ugrott új lépény.

Lesz belőled vagy fúrú, vagy kalapács.

Er á rá mond rá; ha nem hiszi fogd rá.

Eb a' ki bányá.

Leg kisebb gondom is nagyobb annál.

Ezzel jól nem lakom ám.

Ha tű lettél volna, eddég fel találalak volna.

Inkább a' sárba vetem, mint néked adom.

Talán te találta fel a' puska port.

Hallod é ez nem Csáki szalmája.[14]

Kutya fark inkább a' szájába.[15]

Se íze, se bűze.

Láb alól szánakodók.[16]

Hallod é? – Még szépen szóllok.

Kinek borja nyallya meg.

A' ki bánnya; vegye el rólla.

A' ki szánnya; tegyen rólla.

Lódúly, kotródgy, vakaródgy.

A' terebély fának fejsze van a' tövén.

Hanyadán vagyunk mi ketten.

Abronzold bé fejét, mert a' tanulásban meg reped.

Mit tehet az eleven; ha a' hólt is ugrál.

Inkább számara, mint bírāja.[17]

Mi súlt ki belőle?

Se szívem, se szemem rajta.

Bogár anyátúl származott.

Mind szárazon a' vizig.

Egy nap alatt országombúl ki takarodgy.[18]

Vagy törik, vagy szakad; de meg kell lenni.

Ha törik a' lábod, nem szakad.

Félre taliga, jön a' kocsi.

Félre kocsi, jön a' hintó.

Jut, ha marad.

Tudsz hozzá, mint hajdú a' harang öntéshez.

A' tök is estte virágzik.

Tovább van még komé a' nagy oltár.

Meg jöttem én már onnét, a' hová iparkodol.

Nincs mindenütt a' Cigánnak csontya.[19]

Apádnak is fekete a' koponyája.[20]

Nem oda bunda.[21]

Ki is találtam, a' mit főzni akarsz.

Eb sógor, kutya koma.

Annyit tudsz hozzá, mint tyúk az A, B, Céhez.

A' szomjú ökörnek zavaros viz is jó.

Hopp itt is, amott is, a' mi házunk előtt is.

Lencse, borsó, kása, Istennek áldássa.

A' Tót meg ne lássa, mert szemed' ki ássa.

Cini fini Péter bátya néked hegedűlnék.

Vak koldusnak fa garas is jó.[22]

Ezért csak hajam' szála se fog meg őszülni.

Kard ki kard.

Csirke se okosabb az annyánál.

Nem arra Buda.[23]

Oda oda Pokolba.[24]

Őszsze tiporlak, mint a' taknyot.

Bezzeg sajt, nem túró.

Látd é: miből lesz a' hernyó.

Ebtől tanúltt cudar.

Ez az atyafiság köztetek: egygyik a' dombra másik a' völgybe rakodott, el jött a' zápor eső; őszsze hordotta őket.

Minden botnak kettő a' vége.

Minden botnak van fogássa.

Minden botnak végén a' feje.

Magyarnak korsó, Németnek borsó, Tótnak koporsó.

Füst faragó, annak is leg gyávábbja.[25]

Bugyor a' világ, szatyor a' vén aszszony.[26]

Úgy meg szidták: hogy ugyan füstölgött.

Vigyázz: mert egyszer egy más után futunk, de te lészel az első.

Derék ember a' kocsis: hogy előre ül.

Ki teccő (eminens) vagy, mint juhok között a' számár.

Ez a' verem olyan verem:
Ha nem hiszed gyere velem
Orrodat is bele verem.

Ha jöttök itt lesztek, ha hoztok ehettek.

Árnyékom se lehecc.

Nem a' te kezeden termett az a' szép virág.

Csépre, kapára termettél.

Nem pácára, hanem eke' szarvára.

Vas villa inkább kezedenbe.

Tátva nyitva az ajtó.

Előtted az út takarodgy.

Széna é? vagy szalma.[27]

Csak magam vagyok kakas az udvarban.

A' hová a' császár is gyalog jár.[28]

Otthon tarcsd az orrod.

Lassabban a' Lőcs árával.

Eb kérdi Uram.

Azt is tudom: a' mi soha se történt.

Tudgya a' kő: hol jár.

Tudgya a' Manó, hová lett.

Félre bokor; jön az erdő.

Pápa szem.[29]

Soha disznókat nem őrzöttem veled.

Gyermekeknek fegyverök a' sírás.

Aszszonyoknak fegyverök a' fenyegetés.

Félre pöhöl, jön a' bajúsz.

Félre bajúsz; jön a' szakál.

Igen finom ember volt, jó: hogy töllünk el patkolt.

Ne féll a' vakságtúl, még engem' lácc.

Tödd le süveged', ha nevem hallod.

Hallottam számár rivást; de el nem futék tőlle.

Nincs egyebed fene testednél, és bűnös lelkednél.

Félre bokor; itt a' fa.

Úgy pofon váglak, hogy nyálad az égig megy.

Össze folytatom taknyodat a' nyáloddal.

Meg tanítalak a' Magyarok' Istenére.

Meg emlegettetem veled a' Magyarok' Istenét.

Nem a' körmöd kopott ezért.

Meg tanítalak túrós szaggatottat önni.[30]

Vigyázz: mert törött lévőbe adatom fel szíved'.

Látó fa.

Ha garas van szájában, nem ér egy pénzt.

Többet tud ehhez a' Cigány purdé is.

Csak az böcsüll, a' ki nem láttya.

Apád se vólt jó.

Téged' látni, és meg vetni mind egy.

Cudar a' nemzetsége is.

Az arany el veszt, divattyát, hogy kezédbe fogod.

A' hasznos földnek haszontalan terhe.

Ijesztőnek se volna jó.

Be filegrám munka vagy.

Folyik (úgy é) nálad utánna.

Hamú pipőke.[31]

Jó volna úgy a' katona béles?

Nem kentem é jól meg kerekeidet?

Talán meg kívánta első hasával.[32]

Es az és, fúj a' fúj.

El vesztette a' rovást.[33]

Tamás vagyok benne.[34]

Pap jószág: nem tartós.

Mi hir Budába? Német van várába.

Királyfi Kis Miklós beszédgye.[35]

[1] Tudni való dolog, hogy a' Magyarok Putrinak nevezik az olyan házakat, melyek a' földnek színén alól vannak építve. Ennek el készítése' oka a' szükség. A' régi Magyar katonák is ily Putriban laktak, laknak most is az Oroszok, midőn téli üdőben várat ostromolnak. Ha házat a' föld színére építenek a' Magyarok, azt föl háznak mondották, és egyszer'smind első emeletnek. Mivel a' Németeknek Putriok soha se volt; föl házaik lehettek: de a' mi nálunk első emelet azt ők első emeletnek nem mondhatták. Ugyan azért különböznek velünk az emeleteknek számokban.

[2] Egy Úrfinak ki a' tarhót igen szerette Inassa volt Orondi, ki a' tarhót hasonlóképpen szerette. De midőn az Úrfi rajta kapta orrát meg ütötte.

[3] Igen Istenfélő vadásznak kellett annak lenni; ki midőn kurta vislája a' búzába kergette a' nyúlat meg intette azt: hogy a' búzába ne mennyen, és kárt ne tegyen.

[4] A' jármos ökröknek szokta a' béres mondani: midőn elejökbe áll, és vissza nógattya.

[5] A' tó vizet mind a' folyónál, mind a' kút viznél inkább szeretik az ökrök. Ezt a' köz mondást olyan emberekre is szokták fordítani, kik egészszen el áztak.

[6] Akkor szoktak a' torkosok ezzel a' köz mondással élni, midőn éretlen gyümölcsöt, (mert annak meg értét el nem várhatták) önni akarnak.

[7] Egykor Diogenes ama híres N. Sándort látván maga felé jönni; egyszeriben a' temetőnek azon épülettyébe szaladott, a' hol sok holt embereknek koponyái tartattak, és ott hányogatta azokat. N. Sándor fürke ember lévén meg kérdezé őtet: mit cselekednék? erre Diogenes: Fülöpnek (úgymond) a' te apádnak koponyáját keresem, de meg nem találhatom, mert holttak után is a' mint látom kettő minden embernek orra luka. Ezzel azt akarta értessére adni: hogy egyenlő lesz ő is más emberekhez.

[8] Az olyan esztelen, oktalan ifiakrúl szokták ezt a' közmondást mondani, kik, valamint a' borjak, úgy neveltetnek fel; és mikor valami beszédre fakadnak, a' tudatlanság ki teccik szájokon.

[9] Ezt a' közmondást akkor gyakorolják a' Magyarok, midőn valakit fityólni hallanak. Kár: hogy fityótlásokra nyele nincs, mert méltó vala meg fogni, és haza vinni.

[10] Markalfot Salamon királyunknak bolondgyát ebédre hívta a' Zimonyi Bíró; ő pedig oda nem ment. Okárul kérdeztetvén, azt mondá: hogy a' minapiban is nála volt; még se volt annyi embersége: hogy fáradságát meg köszönte volna, az olyan ebédért jó szót nem adok.

[11] Egy Papnak Templomi beszédgye alatt szundikálni kezdett a' Templom ajtajában ülő koldús aszszony, erre a' papoló nagyon csóválta volt fejét, és mivel alatta alunnának a' hallgatók beszédgyének haszontalanságáról gyanakodni kezdett. Nem meszsze a' vén aszszontúl vala egy kecske, mely midőn észre vette volna: hogy a' vén aszszony fejét le le hánná előtte, azt gondolá: hogy őtet türkölsdire hívná. Neki ment tehát nagy erőszakkal a' kecske, és e' szegény alvót főbe ütötte. Ezt látván a' papoló, akarattya ellen is el nevette magát, és azt kiáltotta: ember vagy kecske.

[12] Az az Uraság, mely Bajmócot 1637-dik esztendő előtt birta (attúl fogva Gróf Pálfiaké) vacsoráját iszonyú nagy palotájában magossan övén, mély gondolattjai után így fohászkodott: Istenem! mire jutánk; ezt hallván háta megett az Inas, azt mondá: bizony Nagyságos Uram! elég eből vagyunk. Erre az Úr. Ejnye (úgymond) beste lélek kurafi: talán reá bízták az ország dolgát.

[13] Kolbászokat látván a' róka, melyek a' kéményben függöttek, minekutánna minden mesterségét meg vetette: hogy azokhoz férhessen, és még se mehetett volna valamire; azt mondotta felölők, hogy madzagok lennének.

[14] Ez a' köz mondás Léva várossában származott. Ezt ennek előtte Gróf Csákiak birták, kik természetgye szerént igen jó szívűek, és adakozók lévén, a' parasztnak patvarságjokat könnyen el füelhették. Egy patvarságjok abban állott: hogy a' búzát feliből nyomtatták el, arra tartván számot: hogy az Uraság szokása szerént nékik ajándékozná, melyet osztán oda haza újra ki csépelvén, abból felinél is többet ki csépeltenek. Csáki nemzetségről Eszterháziakra kerülén a' jószág; a' parasztnak evvel az Urasággal is egyenlőképpen akarván bánni, és a' kévét feliből ki csépelni; de a' Tisztartók azt mondták nékik: hogy ez a' szalma nem Csáki szalmája immár, hanem Eszterházié.

[15] Némely tiszteletes Prédikátor noha bár kötelességének eleget tenne még se vihette magát arra: hogy a' gonosz nyelvek alattomban, sőt néha világossan is ne harapdálták volna. Eleget gondolkodott minden védelmezéssei felől; de semmire se mehetett. Végtere arra tökéltette magát: hogy házi komondorjának farkát el vágattatta. Kérdezvén osztán az embereket: mi hír lenne a' faluba? azt mondák: hogy kutyájának farkáról beszéllene az egész falu. Inkább arról (monda a' T. Úr) mint sem én róllam.

[16] Markalf Salamon királyunknak pajkos Inassa igen szerette a' dícséretet. És ha őtet meg szánták abban is gyönyörködött. Egykor Visegrádon midőn leg nagyobb volt a' csikorgó tél, egy pöre gatyába a' királyi palota előtt állott, és keze lába meg gebedve láccatott. Őssze csődültek erre a' bundás emberek; és őtet nagyon sajnállották. Oda érvén a' király midőn a' környülállóktól meg értette: hogy ők Markalfon szánakodnának: mennyetek el (úgymond)

innent, ha ötet igazán szánni akarjátok: mert utánatok ő is el takarodik.

[17] Némely kevély Kancelistácska azt mondá egyszer: hogy inkább számara lenne a' városnak, mint Bírája. Okául azt adta, hogy ha számara volna holtig az maradna; ha pedig Bírája, minden egy két esztendőben változna.

[18] Egy Német országi kis Herceg meg haragúdván titoknokjára: meg parancsolta néki: hogy egy nap alatt egész országából ki takarodgyék. Ez huszonhárom órát el töltött a' városban, ugyan azért jó barátjaitól meg is intetett: hogy siessen. Minek sietnék monda a' titoknok, hiszen fél óra alatt, túl vagyok a' hatoron.

[19] Midőn a' Cigánt lopáson kapják, és keresetlen fával meg verik; semmi nem sajnálják; bé török annak fejét is, azt mondván: hogy ott a' Cigánnak csontja nincs, és így mindenfelől verhetni.

[20] Szolgájával utazván némely Úr, minekutánna oly helyre mentek, a' hol sok koponyákat láttak, meg kérdezte szolgájától: meg tudná é a' fő embereknek koponyájakat, az al rendűekétől különböztetni? hogy erre a' szolga nem tudommal felelt; látd (úgymond) ama fehér koponyák a' nagy Uraké; a' barnák pedig olyan parasztoké, mint te vagy. Ez után egy akasztófa mellett el menván; fel kiáltott a' szolga: úgy é Uram, azon a' fán mind nagy Urak: mert mindnyájoknak koponyájok fehér.

[21] A' Juhászoknak vagyon Bundájok, a' többi pásztoroknak Subájok. Ha ki pompásabban öltözik, annak mondgyák, ha személyéhez nem illik, nem oda Bunda.

[22] Ennek okául azt szokták mondani: hogy ha el vesztí is; semmi kára nincs benne.

[23] Toldi Miklóstól még mikor szekeres ember volt meg kérdezte egy utazó: ha jó úton menne é Budára. Azt felelé Toldi: Nem arra Buda. Hanem egy ódal fát a' szekérről le vevén, annak végét egy kézzel meg fogta és azzal Buda felé mutatott. El csudálkozott erre az utazó. Emlékezetem erről Toldi Miklósomban a' 7-dik Jegyzet alatt N-ro V.

[24] Egy káplár gyakoroltatta gyalog katonáit a' tűzellsben. Meg mondotta pedig nekik: hogy az ellenségre lőjjenek. Egy pedig közüllök szünetlen az ég felé lőtt. Erre a' káplár meg haragudván; Oda oda (úgymond) pokolba.

[25] Füst faragóknak hívják Szegeden a' mint tudva vagyon a' kémén söprőket. Ezeket nem igen hasznosoknak tartják az aszszonyok, mivel kéménnyeket magok is le tudgyák söpreni. Mindazáltal; mióta kő kéményekhez szoktak a' szegénnyebbek is, lassan lassan hozzá édesültek a' füst faragóhoz, leg alább azért: hogy csintalan gyermekeiket azoknak jövődő itt termétekkel ijesztgethessék.

[26] A' világot bugyornak nevezik: mert a' bugyornak gömbölű formája vagyon. Ezt butornak is mondgyák némely helyeken, bútyornak is, bújtornak is. A' vén aszszont szatyornak mondgyák sok ráncaik, és sárgaságok miatt.

[27] Ezzel akkor szoktak a' Magyarok élni, midőn valami ösmerős aszszony le betegedik. A' szénán fiú gyermeket, a' szalmán leány gyermeket értenek. De ezt más akár miről is mondgyák az alföldiek, a' szénán szerencsés eseteket, a' szalmán szerencsétleneket értenek.

[28] Ezen köz mondással akkor élnek a' Magyarok: midőn szükségjőkre mennek. A' helyet pervátának (ez a' szó a' privet szóból sarjadt) árnyék széknak, pityerének nevezik. Az Erdélyiek Budának mondgyák. Nálunk a' parasztnál semmi pervátát nem látni; még is a' Magyarnak udvara sokkal tisztább, mint akár mely más nemzeteké: ahol három is a' perváta.

[29] Némely Úri ember gazdagságának meg látogatássa okául szűrűjére érkezvén, pápa szemén nézte a' búzát, és a' szép nagy szeműnek teccett; de még is kevésnek láccatott. A' nyomtatók soha még eddig pápa szemet nem látván meg kérdezték: minek hivnák azt az orr nyeret: eb szarnak (úgymond) – Máskor, ismét oda érkezvén az Úr, akkor zabot nyomtattak; a' garmadából egy maroknyit ki vevén, és polyváját el fújván, úgy teccet: mint ha a' szemek soványok és kicsinek lennének. Javallották nekik a' nyomtatók: hogy, ha az eb szart az orrára tenné, tüstént nagyobbaknak láccattatni fognának.

[30] Ha a' szaggatottat okosan a' fazékba nemhánnyák; ketten hárman is össze ragadni szoktanak. Egy Plébános Urnak káplánnya, az ilyeneket mind a' Plébános elejébe taszigálta, maga az egygyeseket ette. Erre a' Plébános meg neheztelvén: öcsén Uram (úgymond): meg tanítom én kendet túrós szaggatottat önni. A' káplán: soha se láttam ily veszekedő szaggatottakat, szinte mindnyája egygyik a' másiknak üstökébe kapot. Ki velők. Egygyenként a' kettősöket az ajtón ki vetette.

[31] Nemezetes mese a' Magyaroknál, melyet hamú pipőkének neveznek. Ezt örökké a' tűzhelyen ülni mondgyák, és szájába furcsa beszédek adnak.

[32] Reá fogják az aszszonyokra, kik első terhben vannak: hogy mindent meg kívánnak, és ha kívánságokat bé nem tölthetik; meg betegednek.

[33] Azokról az aszszonyokról szokás mondani, kik terhesek lévén, a' szülésnek üdejét el hibázzák, akár minő okból essék az.

[34] Az annyit téssen: hogy: nem hiszem. Sz. Tamás Apostoltól vette eredetét, ki midőn Krisztusnak fel támadását másoktól hollotta; hinni nem akarta.

[35] Ezt a' Kist a' Magyar írók Istvánnak de a' hagyomány Miklósnak nevezi. Leg első volt, ki a' Reformációt Szegedre bé akarta hozni. Oly ékes beszédű Szegedi fi: hogy hatalmas szavaira nézve, kis királynak, vagy királyfinak neveznék. Láss többet rólla Toldi Miklósomban, a' 15-dik Jegyzetben.